

Festtale ved Det kongelige Biblioteks 200 års jubilæum 15. november 1993

af professor, dr.phil. Per Øhrgaard

I 1793 blev den franske konge henrettet. At skille monarken ved hovedet blev af nogle af dem, der gjorde det, udgivet for at være et skridt på vejen til en højere civilisation. Samme år satte en yngre tysk forfatter ved navn Friedrich Schiller sig hen for at skrive nogle breve om det, han kaldte "menneskets æstetiske opdragelse". Det kunne ikke være rigtigt, at det skulle ende som i Frankrig, der måtte være en anden vej, og den, han anviste, var en dannelsesproces som forudsætning for folkets politiske myndighed. Det var et andet, mere filosofisk og mindre blodigt forsøg på at definere det civilisatoriske fremskridt - i øvrigt tildels muliggjort af en finansiel støtte fra Danmark.

I Danmark blev samme år Det kongelige Bibliotek gjort til et offentligt bibliotek - det *var* simpelt hen et stort civilisatorisk fremskridt, ikke spor blodigt, ej heller helt så filosofisk, men desto mere praktisk. Det skete i overbibliotekar Daniel Gotthilf Moldenhawers tid - dog har jeg af en af de mange udgivelser i anledning af jubilæet ladet mig belære om, at der var planer om det forinden. Leksikonet oplyser, at "der vistes stor liberalitet over for udlån såvel til ind- som udland, ligesom han [Moldenhawer] fik indrettet en særlig læsesal." I sine erindringer fortæller Henrich Steffens: "Professor Moldenhauer havde som overbibliotekar ved det store kongelige bibliotek afgjorte fortjenester; ligeledes må man rose den liberalitet, hvormed han som bibliotekar behandlede alle lærde, og skønt jeg ikke var i kridthuset hos ham, var han altid venlig og imødekommende, når jeg ville benytte biblioteket."

Åbningen af Det kongelige Bibliotek for offentligheden er et blandt flere - men rigtignok et af de mest iøjnefaldende - udtryk for en god tradition for at holde sammen på lærdommen og folket - ikke hver for sig, men i forhold til hinanden. Vi har offentlige forsvar for doktorafhandlinger, de skal foreligge tilgængelige for offentligheden et stykke tid i forvejen, så at hver den, der føler sig kapabel til det, kan opponere *ex auditorio*. Vi har også den skik, at afhandlinger, der er skrevet på fremmede sprog, ledsages af et resumé på dansk, således at også læsere uden kundskaber i det pågældende sprog kan danne sig et indtryk af emnet. Det udmærkede ord højskole, som i andre lande især betyder gymnasium og universitet, blev i dansk tillige en betegnelse for en særlig form for uddannelse, som måske nok undertiden havde brod mod lærdommen, men som dog alt i alt langt mere virkede som et bindeled mellem de lærdes fællesskab og resten af verden.

Og så har vi vore offentlige biblioteker, fra folkebibliotekerne, som vi alle er begyndt med og de fleste af os holder fast ved, og som vi derfor også diskuterer, til forskningsbibliotekerne og til det største - ja, det største i Norden - der er begge dele: folkebibliotek og forskningsbibliotek, hjemsted for nationens bogstavelige hukommelse, drivhus og værksted og museum på samme tid.

For to hundrede år siden levede man i det, man allerede dengang med stolthed kaldte for oplysningstiden. Oplysning var de lærdes og mange andres lyst, og det forekom oplyste mennesker indlysende, at nationen kun kunne vinde ved, at kundskaber og indsigt udbredtes mest muligt. Thi netop nationen var ved at blive til: det var så småt ved at være slut med opdelingen mellem folk af stand på den ene side og folket som almue på den anden. Et af midlerne til at komme videre var det, filosofen Kant kaldte "den offentlige brug af fornuften", muligheden for frit at fremsætte ræsonnementer og anskuelser.

Det er da også den ene side af åndens frihed: muligheden for at komme til orde, alt det vi forstår ved ytringsfrihed i tale og på skrift, og som det desværre ingenlunde er blevet overflødigt at arbejde for siden Kants dage. Men åndens, ordets frihed realiseres først helt, når ordet også kan *modtages* frit, når det er tilgængeligt, når den individuelle ret til at ytre sig frit følges op af den sociale ret til at få kendskab til det ytre, det være sig guddommelige komedier eller sataniske vers, eller hvad der ellers er mellem

himmel og jord. Den ret virkeliggøres, når analfabetisme overvindes gennem undervisning, og den virkeliggøres, når biblioteker åbnes for publikum. Vi er samlet i dag for at fejre det kulturelle fremskridt, at noget, som før var privat, blev offentligt - at vi alle kan have del i det, at vi alle kan have adgang til, hvad der måtte findes af digtning og sandhed i vort eget land og importeret fra andre lande.

Det er den tradition, vi gør ret i at sætte højt, og som vi fra tid til anden også skal gøre en indsats for at bevare. I Danmark skal lærdommen ikke reserveres for få og små grupper, men udbredes til så mange som muligt - grænserne må sættes af borgernes evner og interesser, ikke af fordomme om dem. Eliten vil altid være numerisk lille, det ligger så at sige i begrebet - men den bliver mindre, og den bliver ringere, hvis man på forhånd vil bestemme dens omfang og udseende. Eliten er som fuglekongen: den skal bæres af ørnen - og ørnen er den oplysning, uddannelse og lærdom, der samles i hele folket, og som kun samles, hvis adgangen til at søge viden og indsigt er og bliver fri.

Lysset er - det ved vi fra en af vore nationaldigtere - ikke blot for de lærde. Men det er så sandelig også for de lærde. Og lige så fatalt det er at forudsætte, at hovedparten af folket ikke kan kapere, hvad videnskaben taler om, lige så fatalt ville det være, hvis folket mistede respekten for det arbejde, videnskaben gør. At de lærde lejlighedsvis isolerer sig, tjener erhvervelsen af ny viden og ny indsigt, som skal komme alle til gode. Det gør den til gengæld kun, hvis offentligheden ikke alene betragter åbningen som en ret, men også opfatter den som en pligt.

Vi har alle ret til at bruge biblioteket; men dermed har vi også alle pligt til at sikre dets eksistens og dets trivsel. For borgerne skal ikke spises af med udvandet lærdom og oplysning, de skal have den ægte vare, og den kan kun blive til, hvis lærdommen har mulighed for at udvikle sig i forhold til de undersøgelser, der pågår, og de tolkninger, der drøftes; her gælder ingen andre love og regler. Forholdet mellem det lærde bibliotek og det brede folk er gensidigt: lærdommen stiller sig til rådighed for os alle - og vi bør til gengæld nære respekt for den. Den folkelighed, som vi roser os af i Danmark, var aldrig tænkt som populisme. Den sande folkelighed rummer bevidsthed om eget værd - men derfor også respekt for andres; stolthed over egen indsats - men derfor også anerkendelse af andres. Det kan være, at man aldrig sætter

sine ben på Det kongelige Bibliotek; det bør ikke udelukke, at man kan nære varme følelser for det. Sådanne følelser er efter min erfaring stadigvæk langt mere udbredt, end vi måske til daglig tør tro.

Det kongelige Bibliotek har opbygget en fortræffelig tjeneste, der hedder "institutionslån": de af os, der sidder f.eks. på en lærestanstalt, får bøgerne bragt næsten helt hen til kontoret, efter at vi har kunnet bestille dem pr. computer uden at forlade vores stol. Det er fremragende - men det er ikke det hele. En, der som jeg benytter sig en del af institutionslån, men som derfor også kommer sjældnere på Christians Brygge, end jeg burde, bliver meget misundelig ved at høre og læse om livet herinde, ikke mindst om det på Læsesalen. Nu er det ikke sådan, at jeg aldrig har frekventeret den, undertiden har jeg også gjort det i længere perioder, - men jeg hører, desværre, ikke til dens faste stok. Hvad jeg imidlertid kan se, alene ved at betræde salen, men også gennem mit kendskab til mange af dens storforbrugere og endelig gennem beretningerne, er, at det, der i sidste instans holder indsigten og omtanken, det uendeligt store og det endeligt små sammen, ikke er bogbindene alene, men også de mennesker, der tager dem ned fra hylderne (og stiller dem ind igen), og de mennesker, der bruger dem. Og det er disse menneskers samtale. Selv på mørke dage, selv bag mange skærmende reoler taler man på Det kongelige Bibliotek med venner i lys - det himmelske, det fra Akropolis, det som bryder gennem vinduerne på stedet, det som de ivrige sandhedssøgere selv bringer med sig. Den form for offentlighed er det livsvigtigt at bevare i tider, hvor den direkte kommunikation er blevet lettet så meget, at den er ved at slå om i en ny indirekthed. Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om, at den sande offentlighed *vil* blive bevaret, og at den vil forblive et vidnesbyrd om, at oplysningen i bøgerne *også* er oplysningen om livet. Nok står solen med bonden op, men den lægger sig til gengæld længe før den lærde - og der er et stort stykke tid derimellem, hvor den lyser på dem begge og på alle os andre med.

At Det kongelige Bibliotek tillige er nationens største *offentlige* bibliotek - det er jo næsten lige så godt som grundloven, og så er det ældre! Der er al mulig grund til at glæde sig over, at det allerede har været sådan i 200 år, og at det vil blive ved med at være sådan i fremtiden. Det kan vi i og for sig lykønske hinanden med, men jeg vil nu i dag ønske Det kongelige Bibliotek hjertelig til lykke !

Festmusik

Efter professor Per Ørngaards festtale uropførtes *Til bogen*. Musikalsk vignet til lejligheden for blandet kor og strygekvartet ved Kammerkoret Ars Nova og Kontrakvartetten. Musik: Per Nørgaard, tekst: Povl Riis.

At rumme tanker, videnskab og digt
så sammentrængt og dog helt frit tilgængeligt.

At vente tålsomt og helt uforfængeligt
på brugens øjeblik som simpel pligt.

At være skabt i gammel håndværksånd.

At valse kridt og lim og træets taver
og alle farvens slyng og fine staver
med evnen til at hvile i en hånd.

At tjene øjeblikkets tast og pen

på slig mangfoldig vis,

det kan kun bogen,

bevare dig for ånd

og liv lysvågen,

det kan kun bogen -

som en livslang ven.